

ціннісних орієнтацій, загальної гуманітарної культури, інтегральних показників культури мовлення, необхідних для якісної юридичної діяльності.

Список використаних джерел

1. Височан З.Ю. Формування комунікативної компетентності як ознаки професійної культури майбутніх фахівців права / З.Ю. Височан // Наука і освіта. – 2015. – № 6. – С. 21-27.

2. Бовдир О. Комунікативна культура юриста: сутність та особливості / О. Бовдир // Молодь і ринок. – 2011. – № 5. – С. 132-135.

3. Кацавець Р.С. Судові промови державного обвинувача та адвоката- захисника у кримінальному судочинстві України: правові, етичні, логічні та мовні аспекти: монографія/ Р.С. Кацавець. – К.: ЦУЛ. – 2014. – 150 с.

4. Кацавець Р.С. Ораторське мистецтво як складник професійних якостей юриста / Р.С. Кацавець // Вісник Академії адвокатури України. – 2009. – Число 1. – С. 137-141.

5. Калита О.П. Концептуальні підходи в дослідженні комунікативної компетентності юристів / О.П. Калита // Наукові праці Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка. Філологічні науки. – 2014. – Вип. 35. – С. 36-39.

Відквіська М.

*студентка магістратури юридичного факультету
Тернопільського національного економічного університету*

*Науковий керівник: к.і.н., доцент, доцент кафедри
теорії та історії дежави і права ТНЕУ*

Грубінко А.В.

ПІДСТАВИ ОБМЕЖЕННЯ ПРАВА ПРИВАТНОЇ ВЛАСНОСТІ У РИМСЬКОМУ ПРАВІ ТА ЇХ РЕЦЕПЦІЯ У ПРАВІ УКРАЇНИ

Правове регулювання майнових відносин займало центральне місце в римському приватному праві. Право приватної власності за римською правовою традицією можна визначити як найвищу владу особи над річчю, її виключне право володіти, користуватися і розпоряджатися річчю згідно зі своїми інтересами. Право є виключним тому, що воно неподільне, тобто належить тільки власнику, який ні з ким його не поділяє. Насправді право власності за всіх часів могло обтяжуватися обмеженнями – в інтересах держави, суспільства, користувачів майна.

Порівняння положень чинного законодавства з відповідними приписами римського приватного права дозволяє констатувати високий рівень рецепції римського правового досвіду сучасною правовою системою України. ЦК України правом власності визначає право особи на річ (майно), яке вона здійснює відповідно до закону за своєю волею, незалежно від волі інших осіб (ст. 316). Однак в науці цивільного права не встановлено єдиного поняття самого права власності. Найпоширенішим є визначення права власності як права найбільш повного і виняткового панування особи над річчю, поєднане з відношенням до речей як до своїх.

Основою створення й примноження приватної власності є праця громадян. Громадянин набуває права власності на доходи від участі в суспільному виробництві, від індивідуальної праці, підприємницької діяльності, вкладення коштів у кредитні установи, акціонерні товариства, а також на майно, одержане на підставі успадкування або укладення угод, не заборонених законом. Римське право з найдавніших часів всі способи набуття права власності поділяло на первісні й похідні. До первісних способів набуття права власності належать: захоплення нічийних речей (заволодіння, окупація); знахідка скарбу; переробка, приєднання і змішування речей; набуття права власності за давністю володіння. Основними способами похідного набуття були договір між відчужувачем і набувачем речі та перехід майна у спадщину. Зазначені способи набуття права власності знайшли відображення в законодавстві України. Новими є положення ЦК України про набувальну давність.

Право приватної власності є одним з найважливіших суб'єктивних прав особи та інститутів речового права. Право приватної власності є можливістю, мірою певної поведінки, дозволеної законом управомоченій особі-власнику щодо належного йому майна. Зміст права приватної власності за давньоримською традицією складають правомочності володіння (здійснюється як особисто, так і передачею речі у тримання іншим особам при умові збереження права власності), користування (отримання вигоди і прибутку від корисних якостей речі, що не повинно порушувати закон або завдавати шкоди іншим особам, і ним можна поступитися, не втрачаючи права власності) та розпорядження (право продати, заповісти, позичити, встановити сервітут на користь третіх осіб та ін.). Способом здійснення права приватної власності є фактичні та юридичні дії власника або його бездіяльність, спрямовані на реалізацію можливостей, які складають сутність суб'єктивного права приватної власності. Тому зміст права приватної власності не вичерпується передбаченою п. 1 ст. 319 ЦК України тріадою, а представляє значно ширше коло гарантованих законом майнових можливостей.

Межі здійснення права приватної власності – це законодавчо визначені і встановлені системою правових принципів рамки діяльності громадян-власників щодо реалізації правомочностей володіння, користування і розпорядження, які складають зміст суб'єктивного права, визначені за допомогою сукупності правових критеріїв. Обмеження права приватної власності – це юридичний механізм, що ускладнює здійснення окремих власницьких правомочностей або спричиняє тимчасову неможливість їх реалізації. Юридичні механізми правообмежень визначають закони, підзаконні акти, судові рішення, правочини і ратифіковані Україною норми міжнародного права. Вони виступають у формі нормативних приписів забороняючого і зобов'язуючого характеру. Основним різновидом правообмежень виступають публічні обмеження, специфічною функцією яких є примусове вилучення майна у власника у зв'язку із суспільною необхідністю. Приватноправові обмеження досягаються через укладання цивільних правочинів, запровадження обмежених речових прав інших осіб. Межі здійснення права приватної власності визначаються переважно законодавством, але можливі й добровільні обмеження, які власник створює для себе в результаті своїх вольових дій, наприклад, в разі передачі належного майна іншій особі за

договором найму, застави, ренти, оренди, зберігання, комісії, довічного утримання, довірчого управління, лізингу, що складають групу зобов'язальних обмежень. Класичним прикладом обмеження права приватної власності виступає інститут речових прав невластників – прав на чужі речі. Сучасний рівень юридичної фіксації обмежень у сфері приватного права є більшим та ширшим, ніж у римському праві, що зумовлено різним рівнем суспільно-історичних умов.

Поширення практики встановлення правообмежень у римському праві призвело до формування концепції неповної власності, внаслідок чого відбулася диференціація речових прав і формування нового інституту – прав на чужі речі, пов'язаної з потребами ускладнення господарських зв'язків. Це розмежувало систему речових прав за класичного періоду римського права на два основні інститути: право на чужі речі (володіння і користування – сервітут, емфітевзис, суперфіцій) та право власності. Відповідно система речових прав законодавством України на підставі назви книги III ЦК представлена двома складовими – правом власності та іншими речовими правами на чуже майно, відокремленими у самостійні розділи кодексу.

Зміст права володіння складають можливості власне володіння, користування й часткового розпорядження чужим майном, які обтяжують відповідні правомочності власника, а тому засвідчують правообмежувальну функцію інституту володіння в механізмі здійснення права приватної власності. Предметом права володіння є тілесна, індивідуально визначена, оборотоздатна, звичайно неспоживча, рухома річ. Передбачений законодавством реєстраційний порядок переходу права власності на нерухоме майно нівелює обов'язкові умови набуття його за давністю користування і ускладнює включення нерухомості до кола об'єктів права володіння, але не заперечує такої можливості. Суб'єктами права володіння можуть бути легальні володільці (власники, титуляри) й особи, фактичний стан яких позбавлено правового підґрунтя (незаконні добросовісні і недобросовісні майнові посідачі). Порівняльний аналіз античних і відповідних сучасних положень інституту володіння свідчить про їх спорідненість [1, с. 38, 57].

Порівняння сучасного підходу до сервітутних прав з римською традицією дозволяє стверджувати про пряму рецепцію античного правового досвіду. В сучасному законодавстві і правовій практиці збережено сутність, зміст, підстави виникнення і припинення земельних та особистих сервітутів, дотримано принципів сервітутного права. Однак сучасними нововведеннями стали відплатний характер даних прав, виключення з їх об'єкту рухомих речей і можливість примусового встановлення за позовом зацікавленої особи.

Порівняння основних ознак категорії сервітутних прав дає можливість зробити висновок про властиву їй сукупність родових (речовість, абсолютність, принцип слідування) і видових ознак (право користування, що обтяжує чужу річ, не зобов'язуючи її власника до позитивних дій і не поділяється). Сервітут обмежує правові можливості власника насамперед в частині користування майном, з іншого боку, він являє собою суб'єктивне право вигодонабувача, встановлене при вступі сторін у відповідні відносини [2, с. 243]. Вважаємо доцільним внести зміни до ст. 401 ЦК України в частині доповнення її пунктом-визначенням сервітуту: «Сервітут – право обмеженого користування чужими речами (майном) в межах, визначених законом». Також наявна необхідність

закріплення окремої статті, яка б імперативно регламентувала суттєві його умови (предмет, суб'єктний й об'єктний склади, форму), відносила усі інші умови (ціну, строк, додаткові особисті зобов'язання власника) до кола випадкових, регулюючи їх диспозитивними нормами. Пропонуємо розширити предмет сервітутних прав рухомим майном і законодавчо запровадити форми узусу і узуфрукту.

Розвиток системи прав на чужі речі в римському праві призвів до виникнення інститутів емфітевзису і суперфіцію, які більш ніж всі попередньо існуючі, обмежували можливості власника та свідчили про подальший відхід від повноти його свободи. Землекористувачем реалізується увесь комплекс правомочностей, залишаючи недоторканим лише номінальне право приватної власності. Основні змістові характеристики цих речово-правових інститутів рецептовані у вітчизняне законодавство. Сучасник законодавством акцентовано увагу на їх традиційних ознаках, збережено сутність, мету, підстави встановлення, що не виключає існування певних розбіжностей [3, с. 238]. Так у Стародавньому Римі суперфіцій попередньо застосовувався на незаселених публічних землях і лише з перебігом часу поширився на приватні земельні ділянки, тоді як в Україні – можливий виключно стосовно приватного земельного фонду. Сучасні нововведення щодо суперфіцію полягають у покладанні на управомоченого обов'язку забудувати чужу земельну ділянку у визначений термін, дотримуватися її цільового призначення, набути право власності на зведений будівельний об'єкт [4, с. 104].

Функціонування інститутів емфітевзису та суперфіцію потребує певного коригування сучасного законодавства. Оскільки суб'єктами відповідних правовідносин згідно законодавства є власник землі та землекористувач як фізичні особи, права орендодавця потрібно розширити на публічно-правові утворення (державу, територіальні громади), а до кола орендарів залучити юридичних осіб (селянські фермерські господарства, виробничі кооперативи, інших суб'єктів господарювання). Відзначимо необхідність приведення у відповідність норм Земельного і Цивільного кодексів України в частині ліквідації нормативної прогалини регулювання даних інститутів.

Список використаних джерел

1. Грубінко А.В. Історія держави і права зарубіжних країн: навчальний посібник / Грубінко А.В. – Тернопіль: Навчальна книга – Богдан, 2014. – 656 с.
2. Покровский И.А. История римского права / Покровский И.А. – СПб: Летний сад, 2009. – 527 с.
3. Цивільне право України: Академічний курс: У 2 т. / [за заг. ред. Я.М. Шевченко]. – К.: Ін Юре, 2006. – Т. 1. – 335 с.
4. Безсмертна Н.В. Обмеження та обтяження права власності в законодавстві України // Право України. – 2005. – № 1. – С. 103-105.